

О. В. Колишкін

канд. пед. наук, доцент
кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

СумДПУ імені А. С. Макаренка

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Інтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, обумовлюють необхідність реформування та удосконалення системи освіти, підвищення рівня надання освітніх послуг. Протягом останнього десятиріччя в Україні склалася тривожна ситуація: різко погіршилося здоров'я і фізична підготовленість учнівської молоді. Це насамперед пов'язано з кризою в національній системі фізичного виховання, яка не відповідає сучасним вимогам і міжнародним стандартам фізичної підготовленості людини. Необхідність формування належної системи фізичного виховання дітей спонукає до вивчення історичного досвіду у цій галузі, що передбачає дослідження як теоретичних, так і практичних аспектів реалізації фізичного виховання дітей у минулому.

Важливим з цього погляду є звернення до вітчизняної педагогіки 20-х–30-х рр. ХХ ст., оскільки саме в цей період трансформації суспільно-політичного життя нею було накопичено чималий досвід у справі фізичної культури і фізичного виховання молодого покоління. Водночас окреслений період нашої педагогіки позначився діяльністю видатного українського педагога А. Макаренка, педагогічна творчість якого і досі вивчається у всьому світі. З цих міркувань видається актуальним дослідження поглядів А. Макаренка на фізичне виховання дітей.

Аналіз педагогічної спадщини А. Макаренка щодо фізичного виховання підростаючого покоління неможливий без урахування історичних та суспільно-політичних умов, у яких жив, працював і творив педагог, а його ідеї мали бути реалізованими. Це були часи національно-визвольних змагань, інтервенції, громадянської війни, відновлення народного господарства, що робило

проблеми фізичного виховання другорядними. Шкільна фізична культура не мала необхідної кількості кваліфікованих фахівців; інструкторам з фізичного виховання бракувало досвіду; слабкою була матеріально-технічна база шкіл у цій галузі особливо у 20-х роках ХХ ст. [1].

А. Макаренко, продовжуючи роботу прекрасних педагогів 20–30-х рр., розробив методи виховання дітей, довів необхідність усіх педагогічних засобів, спрямованих на реалізацію цілей виховання. Завдяки А. Макаренку в теорію виховання і в практику сучасної школи широко увійшли такі методи виховання, як: організація колективу, формування громадської думки, поєднання поваги з вимогливістю, створення позитивних традицій, використання змагання, розумних і мотивованих видів заохочень [3].

В основу виховання колективу і особистості А. Макаренко ставив колективну працю, органічно поєднану з навчанням, грою, спортом. Багато уваги педагог приділяв питанням фізичного й естетичного виховання дітей і молоді. На першому місці повинне стояти завдання – випустити здорове покоління. «Слабкі виробники і будівельники нам не потрібні, неврастеніки лише зіпсують нашу справу», – писав А. Макаренко [2].

У комуні імені Ф. Дзержинського кожен день починався ранковою зарядкою на свіжому повітрі, незалежно від погоди, колоністи любили спорт : лижі, ковзани, футбол теніс та ін. Проводилися заняття із спортивної та художньої гімнастики, з акробатики. Найбільш ефективним засобом фізичного виховання А. Макаренко вважав гру, він сам спрямовував роботу з розробки і впровадження ігор, які весь час змінювалися. Фізичне виховання, втілене А. Макаренко, забезпечувало виконання всіх нормативних вимог, що було потрібно згідно з прийнятою у спеціальному закладі програмою з фізичної культури.

Загартування підростаючого покоління також складало предмет педагогічної діяльності А. Макаренка. Він вважав, що фізичне виховання і фізичний розвиток повинні, насамперед, сприяти загартуванню організму. Його вихованці були міцними й зібраними, відрізнялися спортивною статуєю, були

мускулистими і здоровими. Метою фізичного виховання педагог вважав гармонійний розвиток кожного вихованця [3].

Аналіз практичної сторони педагогічної діяльності А. Макаренка щодо реалізації засад і цілей фізичного виховання доводить, що розроблена ним система виховання людини у колективі вихованців і сім'ї ґрунтується на використанні певного арсеналу *педагогічних засобів*. Провідне місце у ньому займає *праця*. В теорії виховання у праці, розроблений А. Макаренком, центральну сходинку займає постулат про зв'язок трудового зусилля з вихованням фізичного здоров'я, витривалості, волі, терпіння і наполегливості, благородства душі, уміння долати труднощі, тобто формування того, що характеризує сильну особистість [1].

Не менш важливим засобом фізичного виховання А. Макаренко вважав *гру*. Він виступав проти таких форм гри, де б дитина була лише спостерігачем і ніякої дієвої, активної участі не брала. На його думку, в першу чергу треба застосовувати такі види гри, які привчають дитину до діяльності в колективі, виховують здатність до орієнтування, колективізм, активність. Педагог також пропонував надавати ознак певної гри навчальній та виробничій праці, використовувати прояви змагальності. Саме у формі гри здійснювалася притаманна педагогічній системі А. Макаренка так звана «воєнізація фізичного виховання». Дитячо-юнацькі ігри «Зірниця» і «Орлятко» (які пізніше використовувалися впродовж 60–80-х рр. XX ст.) – це наслідок втілення взаємозв'язку фізичного виховання з військово-патріотичним [1]. Великого значення у своїй практичній роботі А. Макаренко надавав спортивним, гімнастичним іграм.

У виховному процесі А. Макаренка гра виступала і як окремий вид діяльності у поєднанні з навчанням, працею, спортом, і як важливий компонент інших видів діяльності. Широко використовуючи гру у вихованні дітей та підлітків, педагог визначав такі її структурні елементи: мету, зміст, характер ставлень, що склалися у процесі гри, її правила та педагогічне керівництво грою [2].

А. Макаренко активно використовував *туристичні походи й екскурсії*. Педагог започаткував мандрівки Україною вихованців свого закладу як провідну змістовну форму їхнього літнього оздоровлення та відпочинку. Майбутній туристський похід Макаренко розглядав, головним чином, як перспективну точку попереду [1]. Це давало змогу залучати до підготовки туристського походу весь колектив комуни, а під час його проведення досягати добрих результатів у виховній роботі.

У контексті фізичного виховання А. Макаренко застосовував різноманітні методи, однак найбільшого значення надавав *методу вправи* (виконання певних дій, зокрема й фізичних, які сприяють оздоровленню та загартуванню організму дитини), *методу завдань*, *методу покарання і нагороди*.

А. Макаренко стверджував, що для виховання дітей та підлітків необхідно створити такий ланцюг вправ, ланцюг труднощів, які необхідно буде долати, і завдяки яким суспільство отримає загартовану та сильну людину. До таких труднощів ставилися різні фізичні вправи на відкритому повітрі, прогулянки, туризм та ін. У колонії для дітей були створені умови, коли різні за нахилами діти захоплюються різними видами фізичних вправ. Для такої реалізації, за Макаренко, необхідно створити стільки можливостей, скільки може бути проявлено нахилів, і це було предметом особливих турбот.

Він був проти однобічного захоплення якимось одним видом рухової активності, оскільки при цьому особистість не може здійснювати гармонійний фізичний розвиток. Він звертав увагу на те, щоб захоплення фізичною культурою не приймало характер всепоглинаючої пристрасті. Потрібно викликати у вихованців гордість не тільки своїми особистими досягненнями, але переважно, успіхом команди.

А. Макаренко вважав, що фізичне виховання підростаючого покоління може бути успішним і плідним лише у тому випадку, коли фізична культура в школі вміло узгоджується з позакласною та позашкільною спортивно-масовою та оздоровчою роботою. Позакласна та позашкільна робота з фізичного виховання, на його думку, є важливим розділом навчально-виховного процесу і

сприяє школі у виконанні навчально-виховних завдань, які стоять перед нею. Крім того, вона поглиблює знання, вміння та навички, отримані на уроках фізичної культури, зміцнює здоров'я та підвищує загальний рівень фізичного розвитку, прищеплює любов до систематичних занять спортом.

Основним розумінням для вироблення звичок у процесі фізичного виховання повинні бути наступні компоненти: мета діяльності, емоції, викликані досягненням мети, освоєння і повторення великої кількості окремих дій, активізація розумової діяльності, пов'язаної з осмисленням необхідності дій, їх культура. Фізичне виховання повинно спрямовуватися інтересами колективу, супроводжуватися вихованням свідомості.

Реалізація педагогічних ідей А. С. Макаренка в процесі фізичного виховання молодших школярів доводить, що для учнів початкових класів важливо створювати такий ланцюг вправ та труднощів, які треба переборювати, завдяки яким формується вольова людина. Досвід А. С. Макаренка в галузі фізичного виховання показує, що тільки при глибокому аналізі та творчому осмисленні його педагогічної системи можна сприяти формуванню нової особистості і допомогти їй увійти в світ нового життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крук М. З. Шкільна фізична культура в Україні (20–30-ті рр. ХХ ст.) : навч.-метод. посіб. / М. З. Крук. – Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2011. – 218 с.
2. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1972. – 336 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1985. – Т. 5. – 400 с.